

Slobodan Šnajder

Teatar/pobuna

7. svibnja 1968: Pariz. 30 000 studenata (prema niskoj, policijskoj procjeni) defilira, mirno, od Denfert-Rochereaua do Zvijezde (l'Etoile), da bi pred grobom neznanog vojnika (mi bismo rekli: junaka), zapjevalo Internacionalu. To je pjesma o "sužnjima" koje da mori "glad" te da su "prezreni na svijetu". Teško da je studente morila glad, a budući da su predstavljali dolazeću elitu, sigurno nisu bili parijske. Krleža, stari cinik, doduše pun melankolije, predvidio im je "ispunjene njihovih ideala" (u *Razgovorima s Matvejevićem*), kao što se to dogodilo njemu. Melankolija i cinizam teško se podnose i stoje u istom odnosu kao san i njegovo ispunjenje. Nitko valjda nije zasukaniji od onih čiji su se snovi ispunili: jedno od važnih iskustava devedesetih.

Ali, protivno Krleži, ne i šezdesetosmaško iskustvo.

Vratimo se još malo tom datumu iz svibnja '68. Prizor u kojemu 30 000 "policijski priznatih" sudionika defi-

lea pjeva Internacionalu na visokosimboličkom mjestu svih *francuskih* pobjeda i poraza (jer vojnik, stoput neznan, bijaše Francuz), najavljujući "posljednji i odlučni teški boj" ljubavna je ponuda dolazeće elite "revolucionarnom subjektu", u ovom slučaju "internacionalnom proletarijatu". Ljubav, kao što danas znamo, "nije uspjela": za uspješnu ljubav potrebno je dvoje. Povorku bijesnih studenata ("bijesni" zvala se jedna radikalna frakcija u revolucionarnoj skupštini kojoj su ravnali jakobinci) nisu nadgledale nikakve tribine, s kojih bi domahivali oni koji su "posvojili" radničku klasu. Tribina nije bilo, ali je bilo barikada.

10. svibnja kulminacija je pariških događaja: Noć barikada. 23. svibnja u Francuskoj štrajka devet (!) milijuna radnika i namještenika. Dakle, ipak? Pomaganje "revolucionarnog subjekta"? De Gaulle bježi (29. svibnja) u Baden-Baden, držeći da je s njegovom vlašću gotovo. U Baden-Badenu razgovara s vrhom armije stacioniranom u SRNJ: pretpostavlja se, o tenkovima, koji su potom uistinu stali kružiti Parizom. I kod nas je Kardelj preporučivao tenkove, koji su onda još bili u dobrom stanju. Tito, koji dakako nikamo nije bježao, bio je drukčijeg mišljenja: on je podržao ciljeve studentskog pokreta, koji se potom raspao. Nešto od ciljeva ugradio je u program (reformu koje nisu ništa dospjele reformirati), počeli su

De Gaulle bježi (29. svibnja) u Baden-Baden, držeći da je s njegovom vlašću gotovo. U Baden-Badenu razgovara s vrhom armije stacioniranom u SRNJ: pretpostavlja se, o tenkovima, koji su potom uistinu stali kružiti Parizom. I kod nas je Kardelj preporučivao tenkove, koji su onda još bili u dobrom stanju. Tito, koji dakako nikamo nije bježao, bio je drukčijeg mišljenja: on je podržao ciljeve studentskog pokreta, koji se potom raspao.

Bread and Puppet Theatre Peace Parade, travanj 1969.

progoni "lidera"; isti se scenarij "odvio" i 1971. Jaki čovjek Francuske išao je na referendum i – dobio. Veliki šezdesetosmaški val se povukao, a s njim su, opet protivno Krležinoj mrzovoljnoj prognozi, otišli i njegovi "ideali". Šezdeset osma nije pobjedila ni u čemu, ali je sve promijenila.

Šezdesetosmaška pobuna, dakle, imala je spontano teatraličan status: radilo se samo-uprizorenju pobune. U pobuni je, dakle, bilo mnogo teatra, pri čemu, dakako, ne mislim na ono što pod tim podrazumijeva malograđanin: glumatanje, nego naprotiv, nešto u vezi s istinom.

da se politički i kulturno rodi; taj se pokušaj zbiva u doba njezina punoljetstva i znači koliko i *inicijacija* za to punoljetstvo. U odnosu na rituse koje civilizacije poznaju pod pojmom *inicijacija*, ova, šezdesetosmaška, radikalno se razlikuje po tome što njezine uvjete, simboliku i teatraliku određuju oni koji imaju biti inicirani. Neka se svakome na prostoru bivše državne zajednice lice razvuče u ciničnu grimasu: Ključna riječ ove inicijacije, u Francuskoj, u Njemačkoj, jest *autogestion*, ili neka slična inačica. Usprkos Kardeljevim tenkovima, tu bismo riječju mi smjeli prevesti kao *samoupravljanje*.

Šezdesetosmaška pobuna, dakle, imala je spontano teatraličan status: radilo se samo-uprizorenju pobune. (Ove je izraze kod nas prvi upotrijebio Vlado Krušić.) U pobuni je, dakle, bilo mnogo teatra, pri čemu, dakako, ne mislim na ono što pod tim podrazumijeva malograđanin: glumatanje, nego naprotiv, nešto u vezi s istinom. Napokon, nevjerojatna živost Internacionalnog festivala studentskog

kazališta (IFSFK), kakva je danas apsolutno nezamisliva, u nekoj je vezi s ovom bezmjernom godinom. Pa čak je i jedan kazališni časopis izvorno potekao iz iste matrice koju bismo, s Marcuseom, mogli prepoznati kao *novu osjetljivost* (New sensibility). Ime tog časopisa jest "Prolog", nadživio je šezdesetosmaško nasukavanje i prirodno odumro u za nj neprepoznatljivu liku u kasnim osamdesetim.

Pobuna je, dakle, htjela "maštu" dovesti na vlast (izvorna parola na zidu Sorbone glasi: *L'imagination prend le pouvoir*, što će reći da "imaginacija uzima moć"; kod nas kuriraju ublažene verzije). Nije slučajno što je pariški teatar Odéon pravo *ključalište* pobune te se u njemu neprestance glumi, govori, pjeva: stavljaju se maske, padaju maske, 0 - 24 h; otprilike kao što je i "konvent" u Kapetan Mišinu zdanju u Beogradu zasjedao permanentno. Toliko je toga valjalo isformulirati ili samo ismijati da nije bilo vremena za predah: nikakva "osvježenja" u foyeru, nikakve "promjene kulisa" – jedan te isti, neponovljivi, a sveudilj ponavljani igrokaz. Roditi se, uvijek je teško, a kad se radi o cijeloj generaciji, ne samo da se rizici beskrajno umnažaju nego se i primalje tiskaju sa svih strana. Građansko društvo vrlo zabrinuto nadgleda veliku, dionizijsku inicijaciju svoje djece. Na kraju pobjeđuju jaki čovjek Francuske, jaki čovjek Jugoslavije, pobjeđuju očevi, iako ne baš Apoloni. Dionizijski se val povlači, pobjeđuje apolonski princip, ne samo kao mjera nego kao stega. Odonda je građansko društvo naučilo izlaziti na kraj sa sličnim inicijacijama svoje mladeži. Tučnjave po stadionima ne ugrožavaju globalni poredak, a nasilje prema strancima uračunato je u njegovo održavanje. Uostalom, to vidljivo nasilje nije ništa uspoređeno s nasiljem koje globalni kapitalizam prakticira protiv globalnih margina, držećih ih u statusu ropstva, prema kojemu je antičko ropstvo bilo (socijalistička) idila.

Imaginacija, dakle: pokušaj da se "nađe izlaz iz bezizlaznog stanja", a naći takav izlaz nemoguće je bez imaginacije. Imaginirati se mogao i Minotaur na kraju labirinta u liku pobjedničkog kapitalizma. Nasukani pokret potražio

je dva izlaza: pokušati urediti marginu na kojoj se našao ili udariti po metropolama bombama, koje su prvo bile teatralne, neprave, da bi onda počelo stvarno ubijanje. "Prenijeti Vijetnam u zapadne metropole", to je bio temeljni program njemačkog terorizma: predočiti ga, dočarati, znači i opet *inscenirati*. A već u dugim marševima, potaknuti radikalnim vođama, neki su njemački intelektualci, ne znam da li više prepadnuti ili zgađeni, vidjeli repliku omladinskog radikalizma Hitlerova doba! Onoga radikalizma od kojega su, često u zadnji čas, pobjegli glavom bez obzira. Adorno, na primjer, pa ni Habermas, sigurno nisu bili usrećeni tim asocijacijama na prošlost. Sartre je sa studentima izišao na ulicu. Misleći ljudi tražili su svoj odnos prema događajima koje nisu mogli do kraja razumjeti, a to je za filozofe značilo da ih nisu mogli do kraja prihvatiti. Upravo ih je teatralika istodobno i privlačila i odbijala.

Ovo ali ništa ne mijenja u pogledu tvrdnje da je pobuna imala "spontano teatraličan status". Šezdeset osma bila je umjetnički *eruptivna* godina: pogledajmo samo film. To je godina *Rosemarine bebe* Polanskoga, Kubrickove *Odi-seje 2001.* (kako li se ta 2001. onda činila još dalekom!), Lelouchova filma *Trinaest dana u Francuskoj*, Bertolucci-jeva *Partnera* (premda je njegovo veličanstveno *XX. stoljeće* pravi šezdesetosmaški film), Pasolinijeva *Kralja Edipa*...To je i godina kada je jednostavno raspršen festival u Cannesu jednom demonstracijom, nakon čega više nije bilo moguće proglasiti pobjednika.

Ovu "opasnu tajnu vezu" između umjetnosti (književnosti, kazališta, filma, a i slikarstva) i šezdesetosmaške pobune u Njemačkoj je, u svoj njezinoj subverzivnoj punini, pojmio na primjer jedan Peter Weiss (bolje nego Enzensberger ili Grass), koji se do kraja osjećao dijelom pobunjene, isključene margine: valja samo pogledati njegove dnevničke zapise iz doba kad je pisao *Estetiku otpora*, u kojima, iako su pisani u kasnim sedamdesetim, nalazim mnogo reminiscencija i odvažnih ocjena o tome što se '68. u Europi doista dogodilo, a što nije.

Puni melankolije, uobičajene za traženje "izlaza iz bezizlaznog stanja", koju uvijek prakticiraju "isključene" elite (primjer: La Rochefoucauld, koji postaje književnikom nakon nasukavanja njegove Fronde), preživjeli šezdesetosmaši danas

uglavnom revidiraju svoje radikalne stavove ili čak, poput Götz Alyja, "pljuju po svojoj mladosti", ispisujući joj duge "optužnice". Međutim, šezdeset osma, opet protivno Krleži, nije "doživjela ispunjenje svojih ideala". Aly danas u svojoj publicistici klikče: "Srećom!"

E pa dobro: poželimo onda sreću stvarnim pobjednicima i čestitajmo im na njihovim sjajnim pobjedama? "Rasap" šezdesetosmaške pobune najavio je instatuiranje "liberalnog kapitalizma" u globalu; tko još da vodi računa o ovom ili onom detalju, kad je, omjereno globalnim kapitalizmom, baš sve drugo tek nevažan detalj?

Šezdeset osma nije ni u čemu pobjedila, možda zato što se njoj uopće nije radilo o pobjedi. I Hamlet i Rilke kažu to isto na ovaj način: "Tko govori o pobjedi? Izdržati, sve je!" Pa ni u Cannesu se '68. nije mogao proglasiti pobjednik. Na kraju, pobjedila je imaginacija, doduše u onom imaginarnom. Ali što je uopće stvarno? Zar su zbivanja u Iraku, koja su u cjelini jedna strašna halucinacija, stvarniji od jednog filmskog festivala?

I što drugo – nego uvijek iznova zahtijevati od *imaginacije* da se bori za svoje pravo?

Recimo da je to minimalni program šezdeset osme. I pitajmo se: Zar je to malo?

Adorno, kojega su bijesne njemačke studentice otjerale s katedre tako što su mu pokazale sise (koje su Adorna ipak mogle impresionirati više od Bitka i njegove "autentičnosti"), davno je bio napisao: "Kad se neka stvarnost zgusne u halucinaciju, u nju se može prodrijeti jedino halucinacijom."

A to je eminentno posao imaginacije.